

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Робоча програма
навчальної дисципліни**

"ФІНАНСИ"

**для студентів напряму підготовки
6.030509 "Облік і аудит"
денної форми навчання**

Харків. Вид. ХНЕУ, 2013

Затверджено на засіданні кафедри контролю та аудиту.
Протокол № 2 від 04.09.2012 р.

Укладачі: Дікань Л. В.
Бондаренко О. О.

P58   Робоча програма навчальної дисципліни "Фінанси" для студентів напряму підготовки 6.030509 "Облік і аудит" денної форми навчання / укл. Л. В. Дікань, О. О. Бондаренко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 60 с. (Укр. мов.)

Подано структуру та тематичний план навчальної дисципліни, її зміст за модулями й темами, плани лекцій, семінарських та практичних занять, рекомендації до виконання самостійної роботи студентів, контрольні запитання для самодіагностики та методики активації процесу навчання.

Рекомендовано для студентів напряму підготовки 6.030509 "Облік і аудит".

Вступ

В умовах входження України до європейського співтовариства, зокрема в контексті Болонської угоди, яка передбачає обмін студентами, важливо зазначити, що за своїм змістом навчальна дисципліна "Фінанси" відноситься до нормативних за навчальним планом бакалаврського рівня з економіки та підприємництва.

У зв'язку з цим зростають вимоги, що висувуються до рівня підготовки майбутніх економістів, фінансистів, менеджерів. Формування майбутніх фахівців передбачає вивчення фундаментальних економічних дисциплін, засвоєння базових економічних понять і категорій, їх взаємозв'язків і взаємозалежності, впливу на суспільство, окремі підприємства та громадян. Вони повинні володіти теоретичними знаннями щодо організації будь-якої діяльності кожного суб'єкта господарювання, а також повинні бути обізнаними з чинною нормативно-законодавчою базою. Засвоєння теоретичних засад фінансових відносин створює ту основу, на якій базується вивчення прикладних фінансових дисциплін, які розкривають конкретні питання організації фінансів у різних ланках фінансової системи.

Предметом навчальної дисципліни є економічні відносини з приводу формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів у грошовій формі.

Метою навчальної дисципліни є надання студентам знань з теорії та практики фінансових відносин, що виникають між суб'єктами ринкової економіки, а також механізмів й організаційних структур, які забезпечують функціонування фінансової системи країни.

Завданням навчальної дисципліни є засвоєння студентами теоретичних основ фінансів, оволодіння знаннями закономірностей у сфері фінансових відносин держави, суб'єктів господарювання, домогосподарств, застосування їх на практиці фінансової роботи; визначення сукупності заходів щодо забезпечення використання фінансів як важелів економічної політики держави.

Навчальна дисципліна "Фінанси" пов'язана з іншими дисциплінами економічного циклу: "Економічна теорія", "Макроекономіка", "Мікроекономіка", "Фінансовий облік", "Податкова система", "Економіка підприємств", "Фінансовий менеджмент" тощо.

Робоча програма навчальної дисципліни "Фінанси" розрахована на студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційною програмою підготовки бакалаврів. Опис навчальної дисципліни наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Структура навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна: підготовка бакалаврів	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів відповідних ECTS: 4; у тому числі: змістовних модулів: 2	Шифр та назва галузі знань: 0305 "Економіка і підприємництво"	Нормативна. Рік підготовки: 2. Семестр: 3
Кількість годин: усього – 144; за змістовними модулями: модуль 1 – 68; модуль 2 – 64. Поточні консультації – 8 год. Передекзаменаційна консультація – 2 год. Іспит – 2	Назва і шифр напрямку підготовки: 6.030509 "Облік і аудит"	Лекції : 32 год. Практичні: 32 год. Самостійна робота: 68 год. Поточні консультації – 8 год. Передекзаменаційна консультація – 2 год. Іспит 2 год.
Кількість тижнів викладання дисципліни: 16. Кількість годин на тиждень: 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Вид контролю: іспит

Програма побудована відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

1. Кваліфікаційні вимоги до студентів

До вивчення цієї навчальної дисципліни студент приступає, набувши певних знань і навичок з інших галузей науки. Перш за все, це стосується дисциплін загальнооекономічного циклу: економічна теорія, мікроекономіка, а також статистика, соціологія.

1.1. Професійні компетентності

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути відповідних компетентностей щодо розв'язання спеціалізованих задач та практичних проблем у сфері здійснення фінансових відносин за умови використання відповідних теорій та методів фінансової науки в сучасних умовах економіки України.

Знання:

сутність фінансів, їх функції та роль, вплив на економіку країни через фінансову політику і фінансовий механізм; основні показники фінансово-господарської діяльності підприємства; зміст роботи біржового валютного ринку; порядок встановлення й методологію обчислення валютного курсу національної грошової одиниці України, сучасні фактори формування світових фінансових ринків.

Уміння:

формувати та використовувати активи підприємства, проводити аналіз їх структури та руху; складати звітність про результати фінансової діяльності підприємства за встановленою формою; виконувати роботу з формування, ведення та зберігання бази даних внутрішньогосподарської та зовнішньої фінансової інформації; визначити потребу в коштах на фінансову діяльність підприємства; визначити розмір доходів і витрат, надходжень і відрахувань коштів, взаємовідносини з бюджетом, податковими органами, банками та ін.; здійснювати контроль за виконанням фінансового плану і бюджету, плану реалізації продукції, плану прибутків та іншими фінансовими показниками, правильними витратами коштів за цільовим використанням; здійснювати розрахунки з постачальниками, контролювати своєчасне надходження усіх належних підприємству коштів.

Комунікації:

уміння взаємодіяти з персоналом при отриманні внутрішньогосподарської та зовнішньої фінансової інформації; зрозуміле донесення інформації до членів групи, у складі якої вирішуються конкретні завдання

та узгодження сумісних дій; здатність обґрунтовувати та відстоювати власні позиції при розробці та здійсненні фінансових заходів; своєчасне донесення якісної інформації до керівництва для прийняття зважених управлінських рішень; у складі групи фахівців, ґрунтуючись на нормах чинного законодавства, брати участь в розробці проектів перспективних і річних фінансових планів, підготовці планів виробництва і реалізації продукції, капітальних вкладень; розробці проектів планів розподілу прибутку, планових нормативів відрахувань до фондів підприємства.

Автономність і відповідальність:

здатність самостійно розробляти відповідну частину нормативної та методичної документації, яка регламентує фінансову діяльність; аналізувати відхилення фактичних показників виконання бюджетів різних рівнів від планових, фінансово-господарської діяльності підприємства, виконання кошторисів; відповідати за якість складеної оперативної, бухгалтерської й фінансової звітності; здатність відповідати за прийняті рішення щодо потреби в коштах на фінансову діяльність підприємства; здатність самостійно обирати методи та прийоми вивчення та аналізу фінансової інформації; здатність до професійного саморозвитку.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

З самого початку навчальної вивчення дисципліни кожен студент має бути ознайомлений з програмою навчальної дисципліни, яка дає уявлення про обсяг навчального матеріалу, розкриває логіку вивчення основних розділів курсу із зазначенням послідовності тем, окремих питань і розподілу часу на їх вивчення, формами організації навчання і зі структурою, змістом та обсягом кожного з її навчальних модулів, а також з усіма видами контролю та методикою оцінювання навчальної роботи. Крім того, студента необхідно ознайомити зі зразками екзаменаційних білетів та завдань щодо модульного контролю знань.

Навчальний процес згідно з програмою навчальної дисципліни здійснюється у таких формах: лекційні, семінарські та практичні заняття; самостійна робота студентів, контрольні заходи.

Вивчення студентом навчальної дисципліни відбувається шляхом послідовного і ґрунтовного опрацювання навчальних модулів.

Навчальний модуль – це відносно окремий самостійний блок навчальної дисципліни, який логічно об'єднує кілька навчальних елементів за змістом та взаємозв'язками.

Тематичний план навчальної дисципліни складається з двох модулів: змістовний модуль 1 "Методичні основи теорії фінансів" та змістовний модуль 2 "Основні елементи фінансів держави."

Структуру тематичного плану навчальної дисципліни наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Структура тематичного плану навчальної дисципліни "Фінанси"

Тема	Кількість аудиторських годин за навчальним планом		
	лекції	семінарські (практичні) заняття	самостійна робота
Модуль 1. Методичні основи теорії фінансів			
Тема 1. Предмет фінансової науки. Фінансові категорії	6	6	11
Тема 2. Генезис і еволюція фінансів	1	1	4
Тема 3. Фінансове право і фінансова політика	1	1	5
Тема 4. Податки. Податкова система	2	2	5
Тема 5. Бюджет. Бюджетна система	6	6	11
Разом годин за модулем 1	16	16	36
Модуль 2. Основні елементи фінансів держави			
Тема 6. Страхування. Страховий ринок	2	2	5
Тема 7. Фінансовий ринок	2	2	5
Тема 8. Фінанси суб'єктів господарювання	8	8	12
Тема 9. Міжнародні фінанси	2	2	5
Тема 10. Фінансовий менеджмент	2	2	5
Разом годин за модулем 2	16	16	32
Усього годин	32	32	68
Поточні консультації	8		
Передекзаменаційна консультація та іспит	4		
Разом	144		

3. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Змістовний модуль 1. Методичні основи теорії фінансів

Тема 1. Предмет фінансової науки. Фінансові категорії

1.1. *Поняття "фінанси". Дискусійні питання.* Зміст, предмет, методологія та основні категорії фінансової науки. Поняття "фінанси". Історично необхідні умови виникнення фінансів. Фінанси як економічна категорія. Специфічні ознаки фінансів. Концептуальні підходи до визначення економічної суті поняття "фінанси".

1.2. *Об'єктивна необхідність та роль фінансів в економічній системі держави.* Об'єктивна необхідність та роль фінансів в економічній системі держави. Дискусійні питання щодо суті фінансів. Трансформація фінансових відношень на рівні підприємницьких структур. Розв'язання соціальних проблем.

1.3. *Функції фінансів. Дискусійні питання.* Функції фінансів. Зміст розподільчої функції. Об'єкти і суб'єкти розподілу. Первинний розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту. Особливості розподільчої функції фінансів. Взаємозв'язок фінансів з іншими економічними категоріями. Контрольна функція фінансів, її зміст. Взаємозв'язок фінансів з іншими економічними категоріями. Контрольна функція фінансів, її зміст. Взаємозв'язок розподільчої та контрольної функції фінансів. Дискусійні питання щодо функцій фінансів.

1.4. *Фінансові ресурси.* Фінансові ресурси як матеріальні носії фінансових відносин. Поняття про грошові фонди, їх ознаки. Державні централізовані та децентралізовані фонди цільового призначення.

1.5. *Поняття фінансової системи.* Фінансова система як економічна категорія. Поняття фінансової системи. Структурна побудова та засади функціонування фінансової системи.

1.6. *Призначення і специфічні риси окремих сфер та ланок фінансової системи.* Сфери та ланки фінансової системи. Фінанси підприємницьких структур як вихідна ланка фінансової системи. Державні фінанси, їх склад та призначення. Фінанси страхування. Фінанси домогосподарств. Фінансовий ринок. Міжнародні фінанси.

1.7. *Структура управління фінансовою системою України.* Управління системою фінансів як складова частина управління економікою. Об'єкт та суб'єкт управління. Стратегічне та оперативне управління.

1.8. *Особливості фінансових систем зарубіжних країн.* Склад фінансових систем. Особливості сфер та ланок фінансових систем зарубіжних країн залежно від державного устрою. Державний кредит. Спеціальні позабюджетні фонди. Фінанси державних корпорацій.

Тема 2. Генезис і еволюція фінансів

2.1. *Виникнення науки про державні фінанси.* Видатні вчені класичної економічної теорії про науку "Державні фінанси". Розвиток фінансової науки в XIX – XX столітті.

2.2. *Становлення та розвиток державних фінансів.* Фінанси і система бюджетів держави в умовах переходу до ринку.

Тема 3. Фінансове право і фінансова політика

3.1. *Правове регулювання.* Правове регулювання – одна з форм управління економічним і соціальним розвитком з боку держави.

3.2. *Правові та організаційні засади державних фінансів.* Фінансове право. Система фінансових органів щодо виконання чинного законодавства.

3.3. *Зміст та значення фінансової політики.* Фінансова політика – складова частина економічної й соціальної політики держави. Взаємозв'язок фінансів і фінансової політики, її завдання. Фінансова політика та її види. Стратегія й тактика фінансової політики.

3.4. *Фінансовий механізм, його сутність і роль в реалізації фінансової політики.* Фінансовий механізм як сукупність форм і методів організації фінансових відносин. Взаємодія фінансового механізму з господарським механізмом і фінансовою політикою.

3.5. *Фінансове планування; сутність і завдання.* Фінансове планування: суть, принципи, методи, завдання. Система фінансових планів, їх характеристика. Зведений фінансовий баланс держави. Основні зміни у фінансовому плануванні при переході до ринку.

Тема 4. Податки. Податкова система

4.1. *Соціально-економічна сутність податків.* Основні принципи оподаткування. Функції податків. Класифікація податків.

4.2. *Система оподаткування її структура та принципи функціонування.* Характеристика податкової системи України.

Тема 5. Бюджет. Бюджетна система

5.1. Бюджет як економічна та юридична категорія. Бюджет як економічна та правова категорії. Місце й значення бюджету в загальній системі фінансових відносин. Функції бюджету. Специфічні ознаки бюджетних відносин. Основні функції державного бюджету.

5.2. Бюджетний устрій і бюджетна система. Устрій бюджетної системи України. Структура бюджетної системи. Зведений бюджет. Принципи побудови бюджетної системи.

5.3. Поняття бюджетного процесу та його основні елементи. Бюджетний процес. Поняття бюджетного процесу і його основні елементи. Організація бюджетного планування. Порядок складання, розгляду й затвердження проектів державного й місцевих бюджетів. Удосконалення бюджетного планування й бюджетного регулювання. Розподільча й контрольна функції бюджету. Бюджетний механізм фінансового регулювання в умовах переходу до ринкових відносин. Фінансова програма оздоровлення економіки України та роль бюджету в її здійсненні. Касове виконання доходної та видаткової частини державного й місцевого бюджетів. Касовий розрив.

5.4. Доходи державного бюджету. Поняття про доходи державного бюджету. Склад доходів державного бюджету. Спеціальний та загальний фонд. Джерела формування бюджетних доходів. Форми й методи мобілізації грошових коштів у бюджет. Класифікація бюджетних доходів

5.5. Видатки державного бюджету. Державні видатки як економічна категорія. Склад видатків державного бюджету. Основні напрями використання бюджетних коштів. Витрати державного бюджету на соціальний захист населення. Склад і структура витрат державного бюджету в соціально-культурній сфері. Фінансування соціального страхування й соціального забезпечення. Фінансування науки. Витрати державного бюджету на народне господарство. Витрати на оборону й державне управління.

5.6. Бюджетний дефіцит. Сутність бюджетного дефіциту. Види бюджетного дефіциту. Причини виникнення, методи покриття та шляхи подолання.

5.7. Економічна сутність місцевих фінансів. Суть місцевих фінансів, їх склад і роль у здійсненні політики зміцнення економічної самостійності адміністративно-територіальних формувань в умовах ринкових відносин. Функції місцевих фінансів. Класифікація. Загальнодержавні податки і

збори, закріплені за місцевими бюджетами. Роль місцевих податків і зборів у формуванні місцевих бюджетів.

5.8. *Доходи місцевих бюджетів.* Джерела надходжень і основні напрями використання. Класифікація доходів.

5.9. *Витрати місцевих бюджетів.* Витрати місцевих бюджетів. Напрями використання коштів місцевих бюджетів.

5.10. *Сутність державних цільових фондів.* Державні цільові фонди як складова загальнодержавних фінансів. Класифікація державних цільових фондів. Джерела формування та напрями використання коштів.

5.11. *Державний кредит і державний борг.* Економічна суть державного кредиту, його роль у формуванні додаткових фінансових ресурсів держави й покритті бюджетного дефіциту. Відмінність державного кредиту від банківського. Види державного кредиту. Внутрішній і зовнішній державний кредит. Розвиток міжнародного й умовного державного кредиту. Державний борг. Капітальний і поточний державний борг. Причини й наслідки зростання державного боргу. Джерела погашення державного боргу. Форми внутрішнього державного кредиту.

Змістовний модуль 2. Основні елементи фінансів держави

Тема 6. Страхування. Страховий ринок

6.1. *Економічна сутність страхових відносин. Функції страхування.* Економічна необхідність і роль страхування в забезпеченні безперервності суспільного виробництва. Особливості фінансових відносин у сфері страхування.

6.2. *Форми і методи страхового захисту. Система страхових фондів.* Форми й методи страхового захисту. Система страхових фондів.

6.3. *Класифікація і види страхових послуг. Принципи обов'язкового і добровільного страхування.* Класифікація страхування за об'єктами та за ознакою ризику. Принципи обов'язкового й добровільного страхування.

6.4. *Страхові відносини при майновому страхуванні.* Страхування майна юридичних і фізичних осіб, його види й форми.

6.5. *Особисте страхування.* Особисте страхування, його суть і значення в забезпеченні соціального захисту громадян. Види особового обов'язкового й добровільного страхування.

6.6. *Соціальне страхування. Види соціального страхування.*

6.7. Страхування відповідальності і ризиків. Страхування кредитних і фінансових ризиків. Економічна необхідність, значення й види. Умови страхування кредитних і фінансових ризиків.

Перестраховування. Необхідність перестраховування для забезпечення сталості страхових операцій.

6.8 Загальна характеристика і структура страхового ринку України. Страховий ринок. Поняття страхового ринку та його організаційна структура. Учасники страхового ринку. Організаційні форми існування страхових компаній.

Тема 7. Фінансовий ринок

7.1. Сутність фінансового ринку. Сутність фінансового ринку, його роль у мобілізації та розподілі фінансових ресурсів.

7.2. Класифікація фінансових ринків. Класифікація фінансових ринків. Грошовий ринок. Ринок капіталів. Ризикові та безризикові фінансові ринки. Місцеві, регіональні, національні, міжнародні, всесвітні фінансові ринки. Первинний і вторинний фінансові ринки. Економічні передумови функціонування фінансового ринку в Україні.

7.3. Правове регулювання фінансового ринку. Правове регулювання фінансового ринку. Порядок реєстрації й обігу цінних паперів. Діяльність із випуску та з підтримування обігу цінних паперів.

7.4. Оподаткування доходів від цінних паперів. Оподаткування доходів від цінних паперів. Державний контроль за випуском і обігом цінних паперів.

7.5. Фондова біржа. Фондова біржа. Правові положення. Організація й порядок роботи. Правила торгівлі. Види угод, порядок розрахунків. Порядок допуску цінних паперів до обігу на фондових біржах в Україні.

7.6. Фінансовий ринок в Україні: економічні передумови і перспективи розвитку. Види цінних паперів, які можуть випускатись і обертатись в Україні. Основні характеристики цінних паперів. Брокерські (дилерські) контори. Формування статутного фонду. Прибуток. Використання прибутку. Перспективи розвитку фінансового ринку в Україні.

Тема 8. Фінанси суб'єктів господарювання

8.1. Сутність фінансів підприємницьких структур. Функції та основи організації фінансів підприємницьких структур. Грошові надходження підприємств, їх склад, економічна характеристика й класифікація. Розмежування коштів підприємств на власні й залучені.

8.2. *Особливості фінансових відносин на підприємствах різних форм власності й господарювання.* Приватизація державних підприємств і її фінансові аспекти. Оцінка майна об'єктів, що підлягають приватизації. Фінансові джерела приватизації. Розподіл і використання коштів, отриманих від приватизації.

8.3. *Виручка від реалізації продукції, робіт та послуг.* Розподіл виручки. Фонд відшкодування, валовий дохід. Фонд оплати праці. Балансовий і чистий прибуток. Економічний прибуток. Економічний зміст прибутку. Фонди грошових коштів, що формуються за рахунок прибутку.

8.4. *Оборотні кошти підприємств.* Економічна сутність та організація оборотних коштів. Методи визначення потреби в оборотних коштах. Показники стану й ефективності використання оборотних коштів.

8.5. *Основні засоби.* Склад основних засобів. Джерела фінансування відтворення основних засобів. Показники їх стану та ефективності використання

8.6. *Фінансовий стан підприємства.* Система показників оцінки фінансового стану. Ліквідність і платоспроможність підприємства.

Тема 9. Міжнародні фінанси

9.1. *Поняття фінансовою механізму міжнародних відносин.* Поняття фінансового механізму міжнародних відносин. Суб'єкти та види міжнародної діяльності. Правові норми регулювання міжнародної діяльності в Україні.

9.2. *Валютне регулювання та валютні обмеження.* Валютне регулювання та валютні обмеження. Використання валютних надходжень. Валютний курс. Порядок встановлення й методологія обчислення валютного курсу національної грошової одиниці України. Конвертованість валюти. Державний контроль за здійсненням валютних операцій і своєчасним надходженням коштів. Фінансові санкції.

9.3. *Міжнародний ринок, його призначення та роль у розвитку підприємств України.* Валютні ринки. Поняття й види.

9.4. *Найважливіші сучасні фактори формування світових фінансових ринків.* Сучасні фактори формування світових фінансових ринків. Фінансові організації ООН.

9.5. *Основні напрями інтеграції України у світову фінансову систему.* Правове регулювання діяльності Української міжбанківської валютної біржі. Організація та порядок роботи біржового валютного

ринку. Котирування іноземних валют. Валютні операції. Специфічні особливості та проблеми функціонування валютного ринку в Україні. Основні напрями інтеграції України у світову фінансову систему

Тема 10. Фінансовий менеджмент

10.1. Фінансовий менеджмент як навчальна дисципліна, її особливості. Особливості фінансового менеджменту як економічної науки; місце та роль у навчальному процесі підготовки майбутніх економістів; структура та послідовність вивчення навчальної дисципліни; взаємозв'язок з іншими дисциплінами.

10.2. Сутність фінансового менеджменту, його місце в системі управління підприємством. Необхідність, значення, елементи фінансового менеджменту. Організація фінансового менеджменту. Особливості організації фінансового менеджменту залежно від організаційно-правових типів суб'єктів підприємницької діяльності. Фінансовий менеджер, його професійні риси, обов'язки, права.

10.3. Еволюція основних теорій у практиці сучасного фінансового менеджменту. Теорія інвестиційного портфеля. Теорія структури капіталу.

10.4. Джерела інформації, які використовують фінансові менеджери. Методологічні основи побудови. Організаційне забезпечення. Інформаційне забезпечення. Загальні вимоги до інформаційної бази.

10.5. Система показників інформаційного забезпечення, що формуються із зовнішніх джерел. Показники загальноекономічного розвитку країни. Показники, що характеризують кон'юнктуру фінансового ринку. Показники діяльності контрагентів. Нормативно-регулюючі показники.

10.6. Система показників інформаційного забезпечення, що формуються із внутрішніх джерел. Показники фінансового стану підприємства в цілому. Показники окремих структурних підрозділів підприємства. Нормативно-планові показники.

4. Плани лекцій

Змістовний модуль 1. Методичні основи теорії фінансів

Тема 1. Предмет фінансової науки. Фінансові категорії

1. Предмет фінансової науки.
2. Необхідність та роль фінансів в економічній системі держави.
3. Характеристика функцій фінансів.
4. Фінансові ресурси.

5. Поняття фінансової системи. Фінансова система України.

6. Особливості фінансових систем зарубіжних країн.

Література: [1; 3; 4; 7 – 10; 27; 28; 32; 36 – 41; 43; 45; 47; 50].

Тема 2. Генезис і еволюція фінансів

1. Виникнення науки про фінанси.

2. Становлення та розвиток фінансів.

Література: [3; 4; 7; 9; 10; 27; 28; 32; 36 – 41; 43; 46; 49; 51].

Тема 3. Фінансове право і фінансова політика

1. Правове регулювання фінансових відносин.

2. Правові та організаційні засади фінансів.

3. Зміст та значення фінансової політики.

4. Суть фінансового механізму.

5. Фінансове планування: сутність та завдання.

Література: [3; 4; 8 – 11; 14; 15; 22; 24; 27; 28; 37; 38; 40; 41; 43; 45; 46; 49; 50; 51].

Тема 4. Податки. Податкова система

1. Соціально-економічна сутність податків.

2. Функції податків та їх класифікація.

3. Податкова система України.

Література: [3; 4; 7 – 10; 12; 13; 38; 40; 41; 45; 46; 49; 51].

Тема 5. Бюджет. Бюджетна система

1. Бюджет як економічна категорія.

2. Бюджетний устрій і бюджетна система.

3. Доходи і видатки Державного бюджету. Бюджетний дефіцит.

4. Економічна сутність місцевих бюджетів.

5. Цільові фонди.

6. Державний кредит і державний борг.

Література: [1 – 4; 7; 9; 10; 19 – 21; 23; 27 – 29; 45 – 47; 49 – 51].

Змістовний модуль 2. Основні елементи фінансів держави

Тема 6. Страхування. Страховий ринок

1. Сутність страхування та його роль.

2. Форми і види страхування.

3. Страховий ринок.

Література: [3; 4; 7 – 10; 16; 17; 25; 27 – 29; 31; 38; 40; 41; 45 – 47; 49; 51].

Тема 7. Фінансовий ринок

1. Сутність фінансового ринку. Систематизація фінансових ринків.

2. Фінансовий ринок в Україні: економічні передумови і перспективи розвитку.

Література: [3; 4; 7 – 10; 26 – 28; 38; 40; 41; 44; 45 – 47; 49; 51].

Тема 8. Фінанси суб'єктів господарювання

1. Сутність фінансів підприємницьких структур.

2. Фінансові ресурси підприємницьких структур.

3. Доходи підприємств, їх зміст та види.

4. Основні засоби і обігові кошти, їх економічна сутність, склад і організація.

5. Фінансовий стан підприємств.

Література: [5 – 10; 27; 28; 33; 34; 38; 40 – 42; 45; 47 – 49; 51].

Тема 9. Міжнародні фінанси

1. Міжнародні фінанси як система взаємовідносин між країнами.

2. Валютне регулювання та валютне обмеження. Валютні ринки.

3. Основні напрями інтеграції України у світову фінансову систему.

Література: [7; 10; 18; 27; 28; 38; 40; 41; 46; 49; 51].

Тема 10. Фінансовий менеджмент

1. Фінансовий менеджмент як навчальна дисципліна, її особливості.

2. Сутність фінансового менеджменту, його місце в системі управління підприємством.

3. Джерела інформації, які використовуються в фінансовому менеджменті.

Література: [5; 6; 10; 27; 28; 34; 35; 40; 41; 46].

5. Плани семінарських (практичних) занять

5.1. Теми семінарських занять

Семінарські заняття покликані забезпечити розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації та професійного використання знань в навчальних умовах. Тобто студент повинен навчитись вільно володіти мовою фінансової науки, доволі точно

оперувати формулюваннями, поняттями, визначеннями, навчитись виступати в ролі доповідачів і опонентів, володіти вміннями і навичками постановки і розв'язання завдань інтелектуального характеру, відстоювання власної точки зору, демонстрації досягнутого рівня теоретичної підготовки.

Викладач проводить семінарське заняття за кожною темою, на якому обговорює зі студентами питання з тем, визначених робочою навчальною програмою.

Семінарські заняття здійснюються у формі підготовки та обговорення рефератів, доповідей, виступів та дискусій. Викладачем оцінюється творча активність студентів, їх вміння формувати теоретичні положення, давати їм власну інтерпретацію та визначити свою позицію.

Підсумкові оцінки за кожне заняття вносяться у відповідний журнал. Оцінки, отримані студентом за семінарські заняття враховуються при визначенні загальної оцінки з даної навчальної дисципліни (табл. 3).

Таблиця 3

Перелік тем семінарських занять

Назва теми	Програмні запитання	Питання для дискусій	Кількість годин	Література
1	2	3	4	5
Змістовний модуль 1. Методичні основи теорії фінансів				
Тема 1. Предмет фінансової науки. Фінансові категорії	1. Об'єктивні передумови виникнення фінансів. 2. Зміст і сутність фінансів, їх специфічні ознаки. 3. Функції фінансів. 4. Взаємозв'язок фінансів з іншими економічними категоріями. 5. Поняття про фінансові ресурси. Джерела їх формування	1. Економічна сутність фінансів. 2. Фінанси як об'єктивна економічна категорія. 3. Функції фінансів. 4. Зміст категорії "фінансова система". 5. Характеристика ланок фінансової системи, причини наявності багатьох ланок в цій системі	6	[1; 3; 4; 7 – 10; 27; 28; 32; 36 – 41; 43; 45; 47; 50]

1	2	3	4	5
	<p>6. Структура фінансової системи України. Принципи, які відокремлюють складові фінансової системи.</p> <p>7. Призначення та специфічні ознаки сфер і ланок фінансової системи.</p> <p>8. Структура управління фінансової системи України</p>			
Тема 2. Генезис і еволюція фінансів	<p>1. Класична економічна теорія про науку "Фінанси".</p> <p>2. Фінанси та їх місце в системі суспільних відносин</p>	1. Фінанси – продукт наявності держави й товарно-грошових відносин	1	[3; 4; 7; 9; 10; 27; 28; 32; 36 – 41; 43; 46; 49; 51]
Тема 3. Фінансове право і фінансова політика	<p>1. Правове регулювання фінансових відносин.</p> <p>2. Зміст та завдання фінансової політики.</p> <p>3. Суть фінансового механізму.</p> <p>4. Управління фінансами: зміст та функції.</p> <p>5. Фінансове планування</p>	<p>1. Правові основи фінансів.</p> <p>2. Розмежування функцій органів управління.</p> <p>3. Позитивні і негативні риси сучасної фінансової політики</p>	1	[3; 4; 8 – 11; 14; 15; 22; 24; 27; 28; 37; 38; 40; 41; 43; 45; 46; 49; 50; 51]

1	2	3	4	5
Тема 4. Податки. Податкова система	1. Склад і структура сучасної податкової системи України. 2. Податкова служба України. 3. Платники податків	1. Фінансово-економічна сутність оподаткування. 2. Ознаки класифікації податків. 3. Особливості української системи оподаткування	2	[3; 4; 7 – 10; 12; 13; 38; 40; 41; 45; 46; 49; 51]
Тема 5. Бюджет. Бюджетна система	1. Економічна природа і роль бюджету в соціально-економічних процесах. 2. Сутність та структура бюджетної системи. 3. Бюджетний устрій. Бюджетний механізм. 4. Доходи і видатки державного бюджету 5. Місцеві бюджети. Фінансові ресурси місцевого самоврядування. Їх доходи й видатки. 6. Державні цільові фонди	1. Основні завдання бюджетної політики України на сучасному етапі. 2. Принципи побудови бюджетної системи України. 3. Принципи бюджетного процесу. 4. Суть і стадії бюджетного процесу. 5. Основні принципи надання допомоги бюджетам різного рівня	4	[1 – 4; 7; 9; 10; 19 – 21; 23; 27 – 29; 45 – 47; 49 – 51]
Змістовний модуль 2. Основні елементи фінансів держави				
Тема 6. Страховання. Страховий ринок	1. Економічна сутність страхових відносин. 2. Методи та системи страхування	1. Сучасні принципи страхування. 2. Макро- та мікроекономічні функції страхування	2	[3; 4; 7 – 10; 16; 17; 25; 27 – 29; 31; 38; 40; 41; 45 – 47; 49; 51]

1	2	3	4	5
	3. Страховий ринок України	3. Види та форми страхування. Визначені в законі України "Про страхування". 4. Регулятори та інструменти страхового ринку		
Тема 7. Фінансовий ринок	1. Сутність фінансового ринку. 2. Структура фінансового ринку та його функції. 3. Характеристика інструментів фінансового ринку. 4. Діяльність фінансових посередників та їх функції	1. Кругообіг фінансових ресурсів в економіці. 2. Акумулявання та ефективне розміщення заощаджень в економіці за допомогою фінансового ринку	2	[3; 4; 7 – 10; 26 – 28; 38; 40; 41; 44; 45 – 47; 49; 51]
Тема 8. Фінанси суб'єктів господарювання	1. Підприємство як основна ланка фінансової системи. 2. Формування і використання фінансових ресурсів підприємницьких структур. 3. Характеристика основних елементів фінансових ресурсів підприємства	1. Структура фінансових ресурсів діючого підприємства за основними джерелами їх формування. 2. Роль та функції обігового капіталу у виробництві. 3. Особливості фінансових відносин на підприємствах різної форми власності та господарювання	5	[5 – 10; 27; 28; 33; 34; 38; 40 – 42; 45; 47 – 49; 51]

1	2	3	4	5
Тема 9. Міжнародні фінанси	1. Роль фінансів у розвитку міжнародних зв'язків. 2. Валютне регулювання та валютне обмеження. 3. Міжнародний ринок, його призначення та роль	1. Світові міжнародні фінансові інститути. 2. Найважливіші сучасні фактори формування світових фінансових ринків	2	[7; 10; 18; 27; 28; 38; 40; 41; 46; 49; 51]
Тема 10. Фінансовий менеджмент	1. Особливості фінансового менеджменту як економічної науки. 2. Необхідність, значення, елементи фінансового менеджменту. 3. Інформаційне забезпечення. Внутрішні й зовнішні джерела інформації	1. Місце та роль науки "Фінансовий менеджмент" у навчальному процесі підготовки майбутніх економістів. 2. Еволюція основних теорій у практиці сучасного фінансового менеджменту	2	[5; 6; 10; 27; 28; 34; 35; 40; 41; 46]

5.2. Плани практичних занять

Практичне заняття – це форма навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – тестах для виявлення ступеня оволодіння студентами необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різної складності для розв'язування їх студентами на занятті.

Практичне заняття (табл. 4) включає проведення попереднього контролю знань, вмінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язування завдань з їх обговоренням, розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання.

Таблиця 4

Перелік тем практичних занять

Модуль	Тема	Кількість годин	Література
1	2	3	4
Змістовний модуль 1	Тема 5. Бюджет і бюджетна система 1. Проаналізувати фінансовий стан держави на основі звітних даних. 2. Проаналізувати структуру доходів державного (зведеного) бюджету. 3. Проаналізувати структуру витрат державного або зведеного бюджету України і виявити пріоритетні напрями витрат. 4. Простежити динаміку відрахувань в Державні цільові фонди	2	[1; 5; 18; 29; 34; 36; 39]
Змістовний модуль 2	Тема 8. Фінанси суб'єктів підприємницьких структур 1. Розрахувати потребу в оборотних коштах підприємства на сировину та матеріали, незавершене виробництво, готову продукцію	3	[6; 27; 33; 42; 45]

1	2	3	4
	2. Розрахувати обсяг оборотних коштів, що вивільнились з обороту, проаналізувати фактори, які на це вплинули. 3. Визначити обсяг амортизаційних відрахувань за групами основних засобів. 4. Визначити вартість групи основних коштів на конкретну дату або за певний період. 5. Розрахувати прибуток підприємства та обсяг податків, які слід сплатити підприємству		

6. Самостійна робота студентів

В освоєнні вузівських навчально-програмних матеріалів циклу фінансових навчальних дисциплін надзвичайно важливу роль відіграє не тільки активна участь студентів на лекційних, семінарських і практичних заняттях, а й їх самостійна робота. Ерудиція будь-якого спеціаліста високого класу вимірюється не тільки тим, якою сумою конкретних знань вузівського рівня він володіє зі своєї спеціальності. Найважливішим, особливо для економічних спеціальностей, є те, чи володіє економіст самостійним економічним мисленням, чи здатний він з дотриманням вимог науково-теоретичних засад використовувати цю конкретну суму знань в умовах мінливих соціально-економічних відносин.

Тільки реальне поєднання всіх форм вузівського навчального процесу дасть змогу забезпечити підготовку висококваліфікованих спеціалістів у галузі фінансів, здатних ефективно працювати в умовах ринкової економіки.

Самостійна робота студента має своєю метою забезпечити розширення й поглиблення теоретичних і практичних знань у сфері фінансової дисципліни; набути уміння застосувати теоретичні знання при вирішенні конкретних завдань із фінансово-економічної практики; шукати

сучасні наукові досягнення і застосовувати їх при організації державного регулювання фінансових відносин у всіх ланках фінансової системи.

У процесі самостійної роботи над курсом "Фінанси" студент повинен оволодіти як загальнонауковими методами теоретичного узагальнення факторів (методів діалектичної та формальної логіки), так і специфічними статистичними та економіко-математичними методами аналізу фінансових відносин. Самостійна робота повинна привчати студента застосовувати сучасну методику економічного аналізу з використанням графіків, таблиць, діаграм, економіко-математичних методів та комп'ютерної техніки.

Наполеглива самостійна робота студента над літературними джерелами виробить у нього аналітичне мислення, сформує власний погляд щодо теоретичних і практичних фінансових проблем, навчить його робити обґрунтовані висновки й пропозиції під час вирішення актуальних питань фінансової політики держави в умовах ринкової економіки.

У формуванні власного погляду студента, вироблення у нього критичного підходу у процесі аналізу теоретичних і практичних фінансових проблем може послужити вивчення питань, які мають дискусійний характер.

У роботі над навчально-програмним матеріалом дуже важливим є вміння студента самостійно підбирати літературні джерела з будь-якого проблемного питання фінансових відносин як у теоретичному, так і в практичному їх аспекті. Літературні джерела повинні включати повний список монографій, брошур, статей, нормативних документів, які стосуються того чи іншого проблемного питання фінансових відносин.

Процес формування літературних джерел передбачає складання картотеки на основі використання відповідних бібліотечних каталогів (систематичного каталогу наукової, навчальної та довідкової літератури університетської бібліотеки; каталогу періодичних видань, довідників і нормативних матеріалів – у читальному залі бібліотеки; систематичних каталогів інших бібліотек).

Студент повинен знати, в яких періодичних виданнях публікуються статті з фінансових питань. Найбільша кількість публікацій із фінансових проблем міститься в журналах: "Фінанси України", "Економіка України", "Фінансова тема", "Економічний часопис". Повний перелік статей, опублікованих у журналі за рік, друкується в останньому річному номері журналу. Статті на економічні теми публікуються, також у газетах: "Голос

України", "Урядовий кур'єр", "Бізнес", "Галицькі контракти" та ін. Законодавчі документи публікуються у "Відомостях Верховної Ради України" та в інших періодичних виданнях (у тому числі в газетах "Урядовий кур'єр" та "Голос України"). Статистична інформація міститься в спеціальних виданнях Держкомстату України, Мінекономіки, Мінфіну, Головної державної податкової адміністрації.

Перелік питань для самостійного опрацювання подано в табл. 5.

Таблиця 5

Перелік питань для самостійного опрацювання

Назва теми	Завдання для самостійного опрацювання (за модулями та темами)	Кількість годин	Рекомендована література
1	2	3	4
Змістовний модуль 1. Методичні основи теорії фінансів			
Тема 1. Предмет фінансової науки. Фінансові категорії	1. Фінанси як історична категорія. 2. Взаємозв'язок функцій фінансів у процесі їх реалізації. 3. Основна ланка фінансової системи, характеристика і причини важливості. 4. Напрями подальшого розвитку фінансової системи України	11	[1; 3; 4; 7; 9; 10; 27; 30; 45; 46]
Тема 2. Генезис і еволюція фінансів	1. Передумови виникнення фінансів	4	[1; 3; 4; 37; 38; 43]
Тема 3. Фінансове право і фінансова політика	1. Правове регулювання фінансових відносин. 2. Суть фінансової політики на макро- та мікрорівнях.	5	[2 – 4; 8; 11; 14; 15; 34; 35; 42; 49]

1	2	3	4
	<p>3. Тенденції розвитку системи управління фінансами в Україні.</p> <p>4. Типи фінансової політики та їх риси.</p> <p>5. Проблеми та напрямки розвитку фінансової політики в Україні.</p> <p>6. Напрями розвитку фінансового контролю в Україні</p>		
<p>Тема 4. Податки. Податкова система</p>	<p>1. Основні етапи розвитку податкової системи України.</p> <p>2. Перелік і аналіз прав та обов'язків податкової служби.</p> <p>3. Значення фіскальної функції податків</p>	5	[1; 4; 6; 9; 12; 13; 28; 33; 34; 42; 49]
<p>Тема 5. Бюджет. Бюджетна система</p>	<p>1. Аналіз практики реалізації принципів побудування бюджетної системи України.</p> <p>2. Причини бюджетного дефіциту в Україні, джерела його фінансування.</p> <p>3. Методи перерозподілу податків за рівнями бюджетної системи, існуючої в різних країнах.</p> <p>4. Структура податкових та неподаткових доходів держбюджету</p>	11	[1 – 4; 10; 29; 36; 38; 39; 45; 51]

1	2	3	4
	<p>5. Динаміка бюджетного дефіциту в Україні за роки самостійності.</p> <p>6. Суть бюджетних трансфертів.</p> <p>7. Характеристика бюджетного вирівнювання в Україні.</p> <p>8. Економічна суть та призначення місцевих бюджетів.</p> <p>9. Міжбюджетні відносини та мета їх регулювання.</p> <p>10. Переваги та недоліки цільових фондів порівняно з бюджетом</p>		
Змістовний модуль 2. Основні елементи фінансів держави			
<p>Тема 6. Страховання. Страховий ринок</p>	<p>1. Сутність страхування як економічної категорії.</p> <p>2. Вплив страхування на економіку держави.</p> <p>3. Система регулювання страхової діяльності в Україні.</p> <p>4. Умови існування страхового ринку та структура його будови</p>	5	[1; 4; 10; 16; 17; 25; 28; 49]
<p>Тема 7. Фінансовий ринок</p>	<p>1. Перспективи розвитку фінансового ринку</p>	5	[1; 4; 9; 10; 26; 44 – 46]

1	2	3	4
	2. Класифікація фінансових ринків та їх характеристика. 3. Фінансові посередники		
Тема 8. Фінанси суб'єктів господарювання	1. Принципи організації фінансів підприємств. 2. Значення та роль прибутку в діяльності підприємств. 3. Бюджетні асигнування підприємств	12	[3; 4; 6; 27; 42; 48; 50]
Тема 9. Міжнародні фінанси	1. Правові норми регулювання зовнішньоекономічної діяльності. 2. Специфічні особливості та проблеми функціонування валютного курсу в Україні	5	[1; 4; 18; 27; 36; 37; 39; 43]
Тема 10. Фінансовий менеджмент	1. Фінансові цілі підприємства. 2. Завдання і функції фінансового менеджера. 3. Бухгалтерська та фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення процесу управління господарюючого суб'єкта	5	[5; 35; 40; 41]

6.1. Індивідуальне завдання

Індивідуальні завдання – це різновид самостійної роботи, яка визначається як навчальна діяльність студента, спрямована на вивчення і оволодіння матеріалом навчальної дисципліни без участі викладача. Характерними ознаками цього є наявність завдання і цільової установки на його виконання. Кожному студенту індивідуально видаються питання для дискусій для підготовки доповідей, інформаційних повідомлень з проблемних питань, а також завдання за складанням комплексного (тематичного) кросворду.

Індивідуальне завдання виконується самостійно при консультуванні викладачем протягом вивчення навчальної дисципліни відповідно до графіка навчального процесу.

Виконання студентом індивідуального завдання має бути підпорядковане певним вимогам, а саме таким, як:

1) *розвиток мотиваційної установки.* Мотиваційна установка – це вироблення в особі внутрішньої потреби в постійній самостійній роботі і, головне, досягнення певних результатів задоволення цієї потреби;

2) *систематичність і безперервність.* Тривала перерва в роботі з навчальним матеріалом негативно впливає на засвоєння знань, спричиняє втрату логічного зв'язку з раніше вивченим. Несистематичність самостійної роботи унеможлиблює досягнення високих результатів у навчанні. Тому студент повинен звикнути працювати над навчальним матеріалом постійно, не випускати з поля зору жодної з навчальної дисциплін, вміло поєднувати їх вивчення;

3) *послідовність у роботі.* Послідовність означає чітку упорядкованість, черговість етапів роботи. Не закінчивши вивчення однієї книги, не можна братися за іншу, далі за третю. Розкиданість і безсистемність читання породжують поверховість знань, унеможлиблюють тривале запам'ятовування прочитаного.

При читанні конспекту лекцій, монографії, підручника, статті, навчального посібника не повинно залишатися нічого нез'ясованого. Не розібравшись хоча б в одному елементі системи міркувань автора книги, студент не зможе надалі повноцінно засвоювати навчальний матеріал;

4) *правильне планування самостійної роботи, раціональне використання часу.* Чіткий план допоможе раціонально структурувати виконання індивідуального завдання, зосередитися на найсуттєвіших питаннях.

Індивідуальне завдання припускає наявність таких елементів: практичної значущості; комплексного системного підходу до вирішення завдання; теоретичного використання передової сучасної методології і наукових розробок; наявність елементів творчості.

Студент у процесі роботи виробляє власний стиль, взявши до його основи наукову організацію праці. Економії часу сприяють знання основ комп'ютерної грамотності, бібліографії, система забезпечення обов'язковою літературою, вміння використовувати відповідні методи, способи і прийоми роботи.

Виконання індивідуального завдання сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому фахівцю, виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організованості й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо.

6.2. Питання для дискусій

1. Визначення сутності фінансів авторами різних навчальних посібників і монографій.

2. Функції фінансів. Точки зору з цього питання вчених у галузі фінансів. Аналіз різних тверджень щодо функцій фінансів і позицій функціонування фінансових відносин в умовах ринкової економіки. Чи має право на існування регульовальна функція фінансів в умовах ринкових відносин?

3. Фінансова політика України на сучасному етапі економічного розвитку. Проблеми організації фінансових відносин у період переходу до ринкової економіки. Негативні явища у фінансовій політиці України, причини їх виникнення і можливі варіанти дій щодо їх недопущення в умовах ринкової трансформації економіки.

4. Бюджетний устрій і бюджетна система України на сучасному етапі. Оцінка можливих підходів до вирішення питання про підвищення ролі й значення бюджетних відносин у зміцненні економічної самостійності адміністративно-територіальних формувань.

5. Бюджетний процес. Шляхи вирішення економічно обґрунтованих основ організації бюджетного процесу та реалізації загальних науково обґрунтованих принципів складання, розгляду проектів бюджетів та їх затвердження та виконання.

6. Державний кредит. Проблеми внутрішнього і зовнішнього боргу. Оцінка так званого "нульового" варіанта стосовно вирішення питання зовнішньої заборгованості колишнього СРСР (близько 82 млрд дол.). Можливі варіанти вирішення питання компенсації населенню України знецінених заощаджень в установах Ощадбанку, Укрдержстраху та за майновими облігаціями (132 млрд грн).

7. Проблема незаконно вивезених з України вітчизняних капіталів, які перебувають на рахунках банків західних країн. Які можливі варіанти повернення цих капіталів і використання їх для інвестування власного виробництва в Україні?

8. Фінансовий ринок України. Можливі варіанти шляхів прискорення формування ринку цінних паперів і підвищення його ролі в регулюванні ринкових відносин.

9. Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності. У чому полягають негативні явища у здійсненні політики лібералізації зовнішньої торгівлі та її вплив на фінансове становище України? Можливі варіанти здійснення заходів щодо вдосконалення фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності для ефективнішого виконання ним функції із захисту вітчизняного виробництва і запобігання незаконному вивезенню вітчизняного капіталу з України.

6.3. Підготовка доповідей з проблемних питань

Доповідь складається з:

аналізу економічної проблеми, явища чи суперечності, які безпосередньо стосуються курсу "Фінанси";
висновку.

Аналіз проблеми містить виклад суті явища, поточного стану справ та його оцінку. Особливістю опису є те, що в ньому не потрібно наводити навчальний матеріал, який студенти окремо вивчають на семінарських заняттях (визначення термінів, переліки функцій, класифікацій чи принципів тощо), крім випадків, коли у визначеннях чи класифікаціях і міститься проблема, що є темою доповіді. Аналіз проблеми займає до 6-ти хвилин доповіді.

Висновок містить (якщо можливо) пропозиції щодо вирішення проблеми. У ньому доповідач використовує як власне обґрунтування проблеми, так і думку фахівців.

Критеріями оцінки доповіді є її змістовність, структурованість, зрозумілість і лаконічність.

Питання для доповідей студент може вибрати із зазначеного переліку (узгодивши з викладачем) або запропонувати власну тему, також узгодивши її з викладачем.

Письмове оформлення доповіді не обов'язкове. Під час доповіді можна користуватися зібраними матеріалами.

6.4. Питання для доповідей

1. Шляхи перебудови фінансових відносин у період формування ринкової економіки України.
2. Роль фінансової системи у забезпеченні фінансової стабілізації.
3. Фінансовий механізм, його складові елементи і загальна характеристика.
4. Удосконалення фінансового механізму в Україні у період формування ринкової економіки.
5. Державний фінансовий контроль і його роль у забезпеченні фінансової дисципліни.
6. Оцінка податкового законодавства України на сучасному етапі.
7. Організація податкової служби і контрольної роботи в Україні.
8. Переваги і недоліки системи прямого оподаткування.
9. Переваги і недоліки системи непрямого оподаткування.
10. Оподаткування прибутку підприємств та організацій.
11. Проблеми акцизного оподаткування підприємств.
12. Вплив прибуткового оподаткування на заощадження громадян.
13. Роль місцевих податків у податковій системі України.
14. Проблеми вдосконалення місцевого оподаткування в Україні.
15. Необхідність, зміст і роль бюджету в Україні.
16. Реформування міжбюджетних відносин.
17. Бюджетний дефіцит: причини, наслідки, методи управління.
18. Бюджетна політика у галузі державних фінансів.
19. Державний борг України: сучасний стан та перспективи його скорочення.
20. Зовнішній державний борг в країнах з перехідною економікою.
21. Державне регулювання фінансового ринку в Україні.
22. Фондовий ринок в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку.
23. Біржовий та позабіржовий ринок паперів в Україні.

24. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.
25. Медичне страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.
26. Фінансове забезпечення економічного та соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць.
27. Дискусії щодо співпраці України з міжнародними фінансовими інституціями при отриманні зарубіжних кредитів

6.5. Складання комплексного (або тематичного) фінансового кросворду

Комплексний фінансовий кросворд складається з усіх тем навчальної дисципліни і містить не менше 30 фінансових термінів. Тематичний фінансовий кросворд складається із 15 і більше термінів з однієї будь-якої теми цієї навчальної дисципліни.

Слова в кросворді мають бути вписані без скорочень, аббревіатури та ін. Терміни, які використовуються у кросворді, повинні відповідати програмі навчальної дисципліни. Не допускається використання термінів з інших курсів (наприклад, назви операцій з похідними цінних паперів, спеціальні банківські та юридичні терміни тощо).

Складання комплексного фінансового кросворду проводиться з використанням двох контрольних слів (тематичного – одного контрольного слова), які студент повинен взяти у викладача. Без контрольного слова кросворд не дійсний. Контрольне слово до п'яти букв повинне перетинатися кросвордом 2 рази, більше п'яти букв – 3 і більше разів.

Кросворд має бути компактним і відповідати основному правилу складання кросвордів – слова можуть перетинатися, але не можуть мати суміжних клітин.

Відповіді на слова кросворду мають бути зашифровані у вигляді повних визначень.

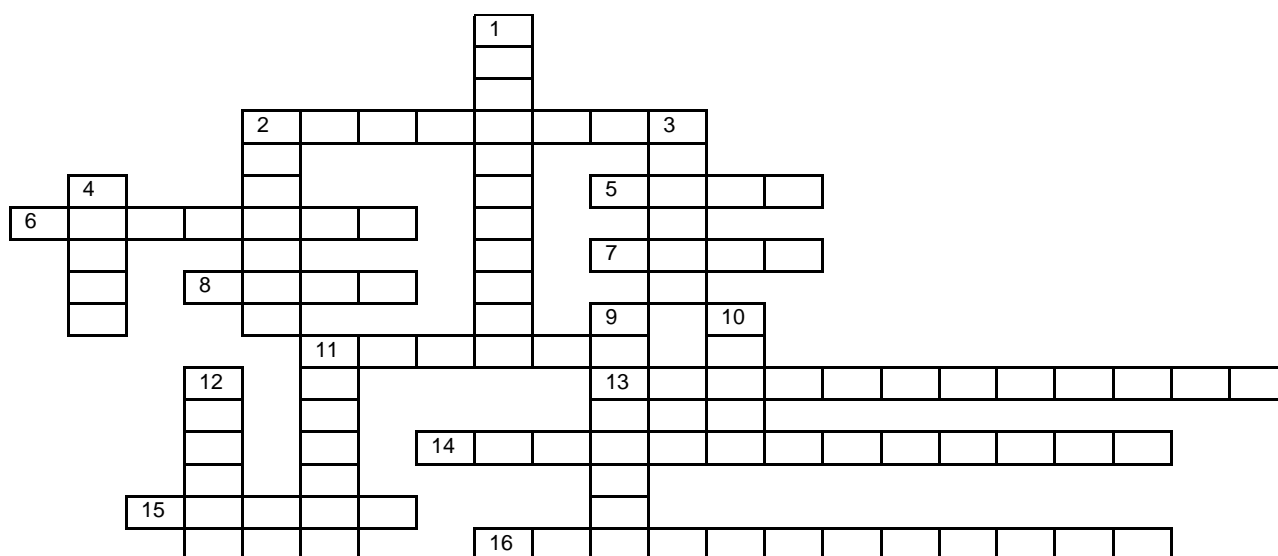
Кросворд оформлений від руки або набраний на комп'ютері, здається викладачеві в охайному вигляді за такою структурою:

- I – пусті клітинки для вписування слів з нумерацією;
  - II – перелік визначень до кожного слова;
  - III – заповнений кросворд (зі збереженням нумерації);
  - IV – перелік правильних відповідей;
  - V – список використаної літератури.
- I, II та III, IV – на окремих аркушах.

Перелік правильних відповідей може бути виділено окремим пунктом, а може бути розписаний біля переліку визначень до кожного слова (див. приклад).

Студент протягом курсу може здати не більше одного кросворду одного виду.

Приклад складання фінансового (тематичного) кросворду

По горизонталі:

2 – кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства (прибуток).

5 – штрафна санкція за несвоєчасне виконання фінансових зобов'язань, що застосовується в разі несвоєчасної; плати податків і неподаткових платежів, а також у разі затримки оплати товарно-матеріальних цінностей, надання послуг і виконаних робіт (пеня).

6 – цільова інформація про споживчі властивості товарів та послуг з метою їх популяризації і збуту (реклама).

7 – непрямий податок, що встановлюється державою на товари, що імпортуються, експортуються або проходять транзитом через митну територію країни, у процентних ставках до вартісної оцінки цих товарів або у твердих ставках на одиницю товару (мити).

8 – цільове джерело фінансування. Може бути нагромадження, оплати праці і т. д. (фонд).

11 – часткове або повне звільнення юридичних і фізичних осіб від сплати податків (пільги).

13 – обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб на користь держави, які мають цільове призначення (відрахування).

14 – сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджету та до державних цільових фондів, що справляються у встановленому порядку (оподаткування).

15 – непрямий податок, який встановлюється державою у вигляді надбавки до ринкової ціни окремих товарів у твердо фіксованих на одиницю товару чи процентних ставках (акциз).

16 – самостійна, ініціативна, системна діяльність з випуску продукції, надання послуг, торгівлі з метою отримання прибутку (підприємство).

По вертикалі:

1 – один із видів власності юридичної чи фізичної особи (нерухомість).

2 – обов'язковий регулярний платіж юридичних і фізичних осіб до державного чи місцевого бюджетів, що законодавчо встановлюється для фінансового забезпечення виконання функцій держави (податок).

3 – угода між партнерами (фізичними та юридичними особами) про надання у власність майна або грошей іншій особі на умові відстрочення повернення такої ж вартості з виплатою процента (кредит).

4 – особливий вид відносно стійкого доходу від певних видів власності (капіталу, майна, землі) (рента).

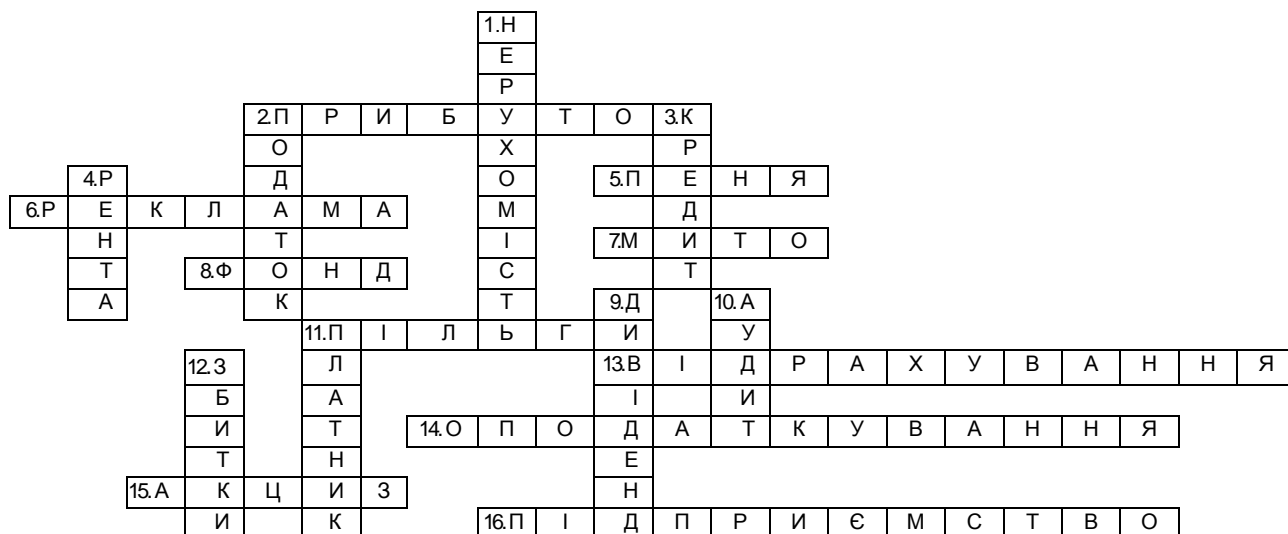
9 – платіж, який провадиться юридичною особою на користь власників (довірених осіб власника) корпоративних прав, емітованих цією юридичною особою, у зв'язку з розподілом частини її прибутку (дивіденд).

10 – перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення їх достовірності. Повноти та відповідності чинному законодавству і встановленим нормативам (аудит).

11 – фізична або юридична особа, яка безпосередньо перераховує податок до бюджету (суб'єкт оподаткування) (платник).

12 – витрати матеріальних та грошових ресурсів підприємств, об'єднань, організацій, громадян у результаті перевищення витрат на виробництво і збут продукції над виручкою від реалізації, тобто перевищення витрат над доходами, а також неефективного господарювання та недоліків у ціноутворенні (збитки).

Відповідь на кросворд

По горизонталі: 2 – прибуток, 5 – пеня, 6 – реклама, 7 – мито, 8 – фонд, 11 – пільги, 13 – відрахування, 14 – оподаткування, 15 – акциз, 16 – підприємство.

По вертикалі: 1 – нерухомість, 2 – податок, 3 – кредит, 4 – рента, 9 – дивіденд, 10 – аудит, 11 – платник, 12 – збитки.

7. Контрольні запитання для самодіагностики

7.1. Контрольні запитання для самодіагностики

1. Об'єктивні передумови виникнення фінансів.
2. Необхідність фінансів у суспільстві.
3. Зміст і сутність фінансів, їх специфічні ознаки.
4. Фінанси як об'єктивна економічна категорія.
5. Функції фінансів.
6. Взаємозв'язок фінансів з іншими економічними категоріями.
7. Поняття про фінанси. Об'єкти і суб'єкти фінансів. Структура фінансів.
8. Стан економіки України – основа фінансової стабілізації.
9. Роль фінансів у регулюванні економіки.
10. Соціальні реформи і фінанси.
11. Фінансова система України.
12. Характеристика сфер і ланок фінансової системи України.
13. Зміст та значення фінансової політики.

14. Фінансова політика України на сучасному етапі.
15. Поняття про фінансові ресурси.
16. Централізовані фінансові ресурси, їх склад, джерела формування і напрями використання.
17. Децентралізовані фінансові ресурси, їх джерела, фактори зростання і основні напрями використання.
18. Фінансовий механізм, його сутність і роль в реалізації фінансової політики.
19. Складові елементи фінансового механізму.
20. Фінансове планування сутність і завдання.
21. Зведений фінансовий баланс держави.
22. Зміст і необхідність фінансового контролю.
23. Організація фінансового контролю: форми, види та методи.
24. Права і обов'язки Державного казначейства України.
25. Головне контрольно-ревізійне управління України, його завдання і функції.
26. Розвиток аудиторської служби в Україні.
27. Фінансовий ринок в Україні, економічні передумови і перспективи розвитку.
28. Фінансове регулювання і стимулювання економічних і соціальних процесів.
29. Яке місце займають фінанси підприємницьких структур у загальній фінансовій системі країни?
30. Назвіть види матеріальних відносин, які складають зміст фінансів матеріального виробництва.
31. Які фактори впливають на організацію фінансів підприємств? Розкрийте специфічні риси, властиві фінансів матеріального виробництва.
32. Перерахуйте види грошових відносин, які складають зміст фінансів невиробничої сфери.
33. Перерахуйте особливості фінансів підприємств невиробничої сфери.
34. Які галузеві особливості впливають на організацію фінансів підприємств?
35. Що таке фінансові доходи і які джерела їх формування?
36. Які методи використовують для мобілізації державних доходів?
37. Який економічний зміст державних витрат?

38. На яких принципах базується система використання державних фінансових ресурсів?
39. Які форми фінансового забезпечення державних витрат?
40. У чому полягає специфіка державного бюджету?
41. Які функції виконує бюджет?
42. Назвіть зміст бюджетного дефіциту та його наслідки.
43. Чим визначається бюджетний устрій країни?
44. Перерахуйте основні етапи організації роботи зі складання державного бюджету.
45. Поясніть зміст бюджетного механізму.
46. Розкрийте особливості податкової системи України.
47. Перерахуйте склад державних цільових фондів та їх призначення.
48. Які кошти формують місцеві бюджети?
49. Назвіть основні риси державного кредиту.
50. Перерахуйте та поясніть форми державного кредиту.
51. Назвіть ознаки страхування як економічної категорії.
52. Назвіть методи та джерела формування страхового фонду.
53. Перерахуйте і охарактеризуйте форми страхування.
54. Поясніть причину виникнення і сутність фінансових ринків.
55. Охарактеризуйте особливості відомих вам видів ринків.
56. Охарактеризуйте діяльність міжнародних фінансових ринків.

7.2. Тести для самоконтролю

1. З наведених відповідей визначте сутність фінансів:
- 1) це гроші;
  - 2) це економічні відносини, що складаються під час створення та розподілу грошових доходів та накопичень у держави та господарюючих суб'єктів;
  - 3) це грошові потоки;
  - 4) це відносини, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції.
2. Дольова участь вищестоящого бюджету в цільових заходах нижчестоящого називається:
- 1) субсидія;
  - 2) дотація;

3) субвенція;

4) зарахування в дохід нижчестоящого бюджету частини доходів вищестоящого.

3. Укажіть засіб бюджетного регулювання, при якому встановлюється відсоток відрахувань від загальнодержавних податків:

1) субсидія;

2) дотація;

3) субвенція;

4) зарахування в дохід нижчестоящого бюджету частини доходів вищестоящого.

4. Що належить до сфери фінансових відносин:

1) купівля продуктів у супермаркеті;

2) повернення боргу між друзями;

3) виплата допомоги при безробітті;

4) продаж картоплі на ринку?

5. Проект зведеного бюджету України складає:

1) Кабінет Міністрів України;

2) Міністерство фінансів України;

3) Верховна Рада;

4) Президент.

6. З наведених відповідей визначте сутність фінансової системи:

1) сукупність централізованих і децентралізованих фінансів;

2) сукупність різних сфер і ланок фінансових відносин, в процесі яких формуються і використовуються фонди грошових коштів;

3) потоки фінансових ресурсів;

4) наявність різноманітних фінансових закладів.

7. Устрій бюджету ґрунтується на принципах:

1) єдності;

2) повноти;

3) гласності;

4) усі відповіді правильні.

8. До фінансів невиробничої сфери належать:

- 1) фінанси торгівлі;
- 2) фінанси науки;
- 3) фінанси зв'язку;
- 4) фінанси охорони здоров'я.

9. Дайте визначення бюджетного дефіциту з наведених відповідей:

- 1) перевищення доходів над видатками;
- 2) сума всіх видатків бюджету;
- 3) перевищення видатків над доходами бюджету;
- 4) сума внутрішнього боргу держави.

10. З наведених відповідей визначте сутність фінансових ресурсів:

- 1) це грошові фонди, які створюються в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту за певний період;
- 2) це економічні відносини, що складаються під час створення та розподілу грошових доходів та накопичень у держави та господарюючих суб'єктів;
- 3) це сукупність централізованих і децентралізованих фондів;
- 4) це наявність різноманітних фінансових закладів.

11. Які заходи, на ваш погляд, не фінансуються з державного бюджету України:

- 1) виплата пенсій;
- 2) розвиток Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- 3) утримання армії, органів державної безпеки, Національної гвардії, органів правопорядку;
- 4) утримання органів державної влади і державного управління України?

12. Що є основним джерелом зростання та накопичення фінансових ресурсів держави:

- 1) національний дохід;
- 2) валовий внутрішній продукт;
- 3) доходи підприємств і організацій;
- 4) доходи громадян?

13. Доходи Державного бюджету України формуються за рахунок:

- 1) податку на додану вартість;
- 2) місцевих податків і зборів;
- 3) внесків до Пенсійного фонду;
- 4) податку на прибуток підприємств і організацій комунальної власності.

14. Які джерела фінансових ресурсів знаходяться в розпорядженні суб'єктів господарювання:

- 1) частина національного багатства країни;
- 2) залучені кошти інших суб'єктів господарювання;
- 3) банківський кредит?

15. До внутрішніх джерел фінансування бюджетного дефіциту відносяться:

- 1) емісія державних цінних паперів;
- 2) доходи від приватизації державного майна;
- 3) кредити міжнародних фінансових організацій.

16. Як класифікуються податки стосовно бюджетного устрою держави:

- 1) прямі і непрямі;
- 2) реальні і особисті;
- 3) загальнодержавні і місцеві;
- 4) універсальні і специфічні?

17. До сфери загальнодержавних фінансів відносяться такі ланки:

- 1) зведений бюджет України;
- 2) фінанси громадських організацій;
- 3) добродійні фонди;
- 4) державний кредит;
- 5) фінанси домогосподарств;
- 6) державні цільові фонди.

18. Які з наведених податків і зборів не відносяться до місцевих:

- 1) готельний збір;
- 2) збір за право проведення кіно - і телезйомок;

- 3) збір за забруднення навколишнього природного середовища;
- 4) збір за проїзд територією прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон?

19. Сфера фінансів суб'єктів господарювання включає такі ланки:

- 1) місцеві бюджети;
- 2) фінанси комерційних підприємств;
- 3) фінанси некомерційних підприємств;
- 4) громадські організації;
- 5) зведений бюджет;
- 6) добродійні фонди.

20. Центральною ланкою фінансової системи є:

- 1) фінанси комерційних підприємств;
- 2) зведений бюджет;
- 3) державний кредит;
- 4) фінанси громадських організацій і добродійних фондів.

21. Які з наведених податків відносяться до непрямих:

- 1) податок на прибуток, ПДВ, мито;
- 2) ПДВ, акцизний збір, мито;
- 3) акцизний збір, податок на нерухомість підприємств, податок на прибуток;
- 4) податок на прибуток, акцизний збір, гербовий збір?

22. Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок:

- 1) місцевих податків і зборів;
- 2) добровільних внесків підприємств та населення;
- 3) плати за спеціальне використання природних ресурсів;
- 4) перевищення доходів над видатками Національного Банку України.

23. Що, на вашу думку, можна віднести до видатків місцевих бюджетів?

- 1) фінансування оборони;
- 2) видатки на соціально-культурні заходи;
- 3) фінансування житлово-комунального господарства;
- 4) фінансування охорони навколишнього природного середовища.

24. Стягнення частини валового внутрішнього продукту на загальнодержавні потреби, мобілізація цих коштів і їх перерозподіл за допомогою бюджету – це головне призначення:

- 1) податкової політики;
- 2) бюджетно-фінансової політики;
- 3) фінансово-кредитної політики;
- 4) усі відповіді правильні.

25. Державні цільові фонди – це:

- 1) централізовані фонди грошових коштів;
- 2) децентралізовані фонди грошових коштів.

26. Організаційну і методичну роботу з управління державними фінансами здійснює:

- 1) Кабінет Міністрів України;
- 2) Міністерство Фінансів України;
- 3) Верховна Рада;
- 4) Президент.

27. Державні цільові фонди – це:

- 1) сукупність фондів грошових коштів цільового призначення, які знаходяться в розпорядженні центральних та місцевих органів влади;
- 2) сукупність фондів грошових коштів цільового призначення, створених відповідно до діючого законодавства і сформованих за рахунок внесків юридичних та фізичних осіб;
- 3) децентралізовані фонди грошових коштів, які формуються за рахунок внесків суб'єктів господарювання.

28. На які цілі, на ваш погляд, використовується державний кредит:

- 1) надання субсидій;
- 2) фінансування розвитку технологічно прогресивних виробництв;
- 3) покриття дефіциту державного бюджету;
- 4) утримання органів державної влади і державного управління України?

29. Найважливішими принципами підприємницької діяльності є:

- 1) вільний вибір діяльності;
- 2) вільне розпорядження прибутком;

- 3) вільний найм робітників;
- 4) вільний вибір постачальників;
- 5) вільне встановлення витрат, що входять у собівартість продукції;
- 6) вільний вибір податкових зобов'язань.

30. На які цілі направляються кошти від продажу державних облігацій:

- 1) на поповнення бюджетного фонду;
- 2) на поповнення бюджетного фонду, позабюджетних фондів і спеціальні цілі;
- 3) на поповнення бюджетного і позабюджетних фондів;
- 4) на спеціальні цілі?

31. Що є джерелом повернення державного кредиту:

- 1) прибутки від вигідного розміщення кредиту;
- 2) додаткові надходження від податків;
- 3) цільові фонди підприємств;
- 4) зовнішні кредити?

32. Дайте визначення державного боргу з наведених відповідей:

- 1) загальна, нагромаджена за всі роки сума дефіцитів бюджету;
- 2) заборгованість уряду населенню внаслідок випуску внутрішніх державних позик;
- 3) сума зовнішніх позик;
- 4) заборгованість уряду населенню внаслідок випуску внутрішніх державних позик та сума зовнішніх позик.

33. Юридичні та фізичні особи, зареєстровані у встановленому порядку в якості підприємців, які здійснюють діяльність зі страхування від свого ім'я та представляють інтереси страховика або страхувальника, називаються:

- 1) страховики;
- 2) страхувальники;
- 3) страхові брокери;
- 4) страхові агенти.

34. Що, на вашу думку, є строком дії бюджету:

- 1) бюджетний рік;
- 2) бюджетний процес;
- 3) бюджетний період;
- 4) бюджетне право?

35. Як називається організований і регулярно функціонуючий ринок з купівлі-продажу цінних паперів:

- 1) ринок цінних паперів;
- 2) фондова біржа;
- 3) інвестиційний інститут;
- 4) аукціон?

8. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативна робота здійснюється за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі: індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, перевірки та захисту завдань, що винесені на поточний контроль тощо.

Формами організації індивідуально-консультативної роботи є:

за засвоєнням теоретичного матеріалу: консультації: індивідуальні (запитання – відповідь); групові (розгляд типових прикладів-ситуацій);

за засвоєнням практичного матеріалу: консультації (індивідуальні і групові);

для комплексної оцінки засвоєння програмного матеріалу: індивідуальне здавання виконаних робіт.

9. Методики активізації процесу навчання

При викладанні навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачено застосування таких навчальних технологій, як: проблемні лекції; презентації, турнір ерудитів (табл. 6).

Використання навчальних технологій для активізації процесу навчання

Методики активізації процесу навчання	Практичне застосування навчальних технологій
<p><i>Проблемні лекції</i> – спрямовані на розвиток логічного мислення студентів і характеризуються тим, що коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшов відображення в підручниках. При читанні лекцій студентам даються питання для самостійного розмірковування</p>	Проблемна лекція за темою 1. Предмет фінансової науки. Фінансові категорії
	Проблемна лекція за темою 2. Генезис і еволюція фінансів
	Проблемна лекція за темою 5. Бюджет. Бюджетна система
	Проблемна лекція за темою 8. Фінанси суб'єктів господарювання
	Проблемна лекція за темою 9. Міжнародні фінанси
Проблемна лекція за темою 10. Фінансовий менеджмент	
<p><i>Презентації</i> – виступи перед аудиторією – використовуються для представлення результатів роботи, звіту про виконання індивідуальних завдань характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, доказів та узагальнень</p>	Доповідь про результати роботи, про виконання індивідуального завдання
<p><i>Турнір ерудитів</i> – дає змогу визначити, яким обсягом конкретних знань вузівського рівня з цієї навчальної дисципліни студент володіє</p>	Студенту необхідно підібрати до кожного з наведених термінів відповідне визначення
<p><i>Банки візуального супроводження</i> – сприяють активізації творчого сприйняття змісту дисципліни за допомогою наочності</p>	Комплект схем, таблиць, малюнків за темами 1 – 8 (роздавальний матеріал)

10. Система поточного та підсумкового контролю знань студентів

Система оцінювання знань, вмінь та навичок студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекції, семінарські та практичні заняття, а також самостійну роботу і виконання індивідуальних завдань.

Контрольні заходи включають поточний і підсумковий контроль.

Перевірка та оцінювання знань студентів проводиться у таких формах:

1. Оцінювання знань студента під час семінарських і практичних занять.
2. Оцінювання самостійної роботи студента:
  - опрацювання питань для самостійного вивчення;
  - підготовка доповіді з проблемних питань;
  - складання тематичного кросворду
3. Проведення проміжного тестування.
4. Проведення поточного контролю.
5. Проведення підсумкового контролю за змістовними модулями.
6. Проведення підсумкового письмового іспиту.

Оцінювання знань студентів під час семінарських і практичних занять має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

а) систематичність, активність та результативність роботи протягом семестру над вивчення програмного матеріалу дисципліни; відвідування занять;

б) виконання завдань для самостійного опрацювання;

в) рівень виконання модульних завдань.

При оцінюванні практичних завдань увага також приділяється якості, самостійності та своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то оцінка буде знижена.

Самостійна робота оцінюється за критеріями: самостійності виконання; логічності та деталізації плану; повноти й глибини розкриття теми; наявності ілюстрацій (таблиці, рисунки, схеми тощо); кількості

використаних джерел (не менше десяти); використання цифрової інформації та відображення практичного досвіду; наявності конкретних пропозицій; якості оформлення.

Тестовий контроль проводиться за результатами вивчення теми. При проведенні поточного тестування визначається рівень знань студентів з теоретичних питань навчальної дисципліни.

Тестові завдання охоплюють провідні теми, які вивчаються в межах навчальної дисципліни.

Формат тестових завдань поділяється на:

завдання закритої форми із запропонованими відповідями, із яких вибирають одну правильну;

завдання відкритої форми з вільно конструйованими відповідями.

Тестові завдання розрізняються за принципом побудови відповіді.

I. Тестові завдання на відновлення відповідності частин становлять модифікацію тестових завдань з множинним вибором і подаються у вигляді двох чи більше колонок слів, фраз, графічних зображень, цифрових або літерних позначень тощо.

II Тестові завдання з множинними відповідями "правильно – неправильно" передбачають, що відповіді або рішення можуть бути тільки правильними або неправильними. За ними тестується глибина знань, розуміння різних аспектів явищ, процесів тощо.

III. Тестові завдання відкритого типу передбачають вільні відповіді тестованих, є завданнями без запропонованих варіантів відповідей і використовуються для виявлення знань термінів, визначень, понять і т. д.

Тестові завдання для проміжного тестового контролю обираються за відповідними модулями з загального переліку.

Підсумковий контроль за змістовними модулями здійснюється та оцінюється за двома складовими: практичний модульний контроль і лекційний модульний контроль. Оцінка за практичну складову модульного контролю виставляється за результатами оцінювання знань студента під час семінарських та практичних занять згідно з графіком навчального процесу та виконання самостійної роботи.

Лекційний модульний контроль здійснюється в письмовій формі за відповідними картками, зміст яких містить питання всіх тем модуля.

Загальна оцінка за практичну та лекційну складову поточного модульного контролю розраховується як середня отриманих студентом оцінок.

Зразок завдання до підсумкового контролю за 1 змістовним модулем

Теоретична частина

1. Сутність функцій, які виконують фінанси.
2. Огляд цінних паперів фінансового ринку.
3. Тест. Що належить до сфери фінансових відносин:
  - 1) купівля продуктів у супермаркеті;
  - 2) повернення боргу між друзями;
  - 3) виплата допомоги при безробітті;
  - 4) продаж картоплі на ринку?
4. Тест. Сфера фінансів суб'єктів господарювання включає такі ланки:
  - а) місцеві бюджети;
  - б) фінанси комерційних підприємств;
  - в) фінанси некомерційних підприємств;
  - г) громадські організації;
  - д) зведений бюджет;
  - е) добродійні фонди.
5. Тест. Статутний капітал підприємства – це:
  - а) сукупність вкладів (у грошовому і матеріальному вираженні) учасників або власників у майно підприємства;
  - б) сукупність вкладів (у грошовому вираженні) учасників або власників у майно підприємства;
  - в) майно підприємства, яке формується в процесі його фінансово-господарської діяльності.

Практична частина

1. Визначити структуру видатків державного бюджету та проаналізувати динаміку основних напрямів за наведеними даними.
2. Скласти перелік проявів контрольної функції фінансів на рівні підприємства.
3. Скласти схему руху вартості на стадіях відтворення і пояснити суть фінансових відносин, які виникають на кожній стадії.

Відповіді студентів оцінюються за 12-бальною системою згідно з кваліфікаційними вимогами до спеціалістів напряму підготовки 6.030509 "Облік і аудит". Кожне завдання модульного контролю оцінюється окремо. Загальна оцінка розраховується як зважена сума оцінок: 5,0 (теоретична частина, тобто: 2,5 (перше запитання) + 2,5 (друге запитання)) + 7 (практична частина, тобто: 2,0 (завдання 3) + 2,0 (завдання 4)) + 3,0 (завдання 5)).

Якщо одне практичне завдання та одне теоретичне питання оцінені на "один, два або три бали", то загальна оцінка не може бути вищою "три бали". Якщо одна із оцінок "один, два або три бали", то загальна оцінка модульного контролю не може бути вищою за "шість балів".

10.1. Проведення підсумкового письмового іспиту

Результатом вивчення навчальної дисципліни іспит. Умовою допуску до іспиту є позитивні оцінки з поточного модульного контролю знань.

Іспит проводиться комісією, затвердженою на засіданні кафедри, у складі лектора потоку й викладачів, які проводять практичні заняття.

Екзаменаційне завдання виконується студентами виключно самостійно. У разі користування забороненими джерелами (шпаргалками, засобами зв'язку) чи підказками, студент знімається з іспиту й одержує нульову оцінку.

Екзаменаційний білет складається з 3-х завдань: теоретичне питання, тестове завдання, практичне завдання.

Зразок екзаменаційного білета

Харківський національний економічний університет
Напрямок підготовки 6.030509 "Облік і аудит"
Навчальна дисципліна "Фінанси"
Семестр 3

Екзаменаційний білет

Завдання 1 – стереотипне

Необхідно дати ґрунтовні відповіді на поставлені запитання:

1. Дайте визначення поняття "державний кредит".
2. Розкрийте сутність державного кредиту.
3. Поясніть необхідність і роль державного кредиту у формуванні фінансових ресурсів держави.

Завдання 2 – стереотипне

Узгодити визначення з термінами, проставляючи біля них відповідні літери.

- А) фінанси.
- Б) гроші.
- В) валовий національний продукт.
- Г) державні фінанси.
- Д) національний дохід.

1. Вартість кінцевих товарів і послуг, зроблених на території країни за певний період часу.

2. Загальний еквівалент, за допомогою якого, насамперед, вимірюються витрати праці виробників.

3. Сукупність грошових відносин, організованих державою, у процесі яких здійснюється формування і використання загальнодержавних фондів коштів для здійснення економічних, соціальних і політичних завдань.

4. Чистий національний продукт, за винятком непрямих податків.

5. Сфера грошових відносин із приводу розподілу вартості суспільного продукту пов'язана з формуванням фінансових ресурсів у розпорядження держави і її підприємств і використанням державних засобів на витрати з розширення виробництва, задоволення зростаючих соціально-культурних потреб суспільства, потреб оборони країни і державного керування.

Завдання 3 – діагностичне

Розрахувати загальний прибуток підприємства, якщо обсяг реалізації виробів "А" – 2 200 шт.

Собівартість одиниці продукції – 5 грн, рентабельність виробу – 12 %; обсяг реалізації виробів "Б" – 600 шт, собівартість одиниці продукції – 14 грн.

Рентабельність виробу – 11 %. Прибуток від іншої продукції – 1 230 грн.

Завдання 4 – діагностичне

Визначити потребу в оборотних засобах з товарних запасів на квартал.

Розрахунок нормативу оборотних засобів з товарних запасів на квартал

Показник	Величина показника
Оборот товарів за купівельними цінами, тис. грн	18 000
Кількість днів	90
Норми товарних запасів, днів	2

Завдання 5 – евристичне

Охарактеризуйте причини виникнення державного боргу в Україні, методи управління державним боргом України. За даними таблиці проаналізуйте динаміку внутрішнього та зовнішнього боргу України.

Динаміка зовнішньої заборгованості України за 2004 – 2009 рр.

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВВП, номінальний (млн дол. США)	31 581	31 262	30 009	42 293	49 368	50 000
Державний борг внут- рішній та зовнішній (млн дол. США)	15 248	14 173	14 085	14 202	14 543	14 663
Державний зовнішній борг (млн дол. США)	12 482	10 348	10 118	10 190	10 693	10 663

Затверджено на засіданні кафедри контролю і аудиту

Протокол № 8 від 19.12.2012 року

Зав. кафедри

Л. В. Дікань

Екзаменатори:

Кривцова Т. О., Бондаренко О. О.

Відповідно до вимог Положення про Порядок оцінювання знань студентів за кредитно-модульною системою підготовки результати виконання письмового іспиту оцінюються за дванадцятибальною шкалою, тобто від 1 до 12 балів.

На іспит відводиться **2 години**.

Білет містить такі складові:

стереотипна – представлена двома завданнями невисокого рівня складності;

діагностична – представлена двома завданнями помірного рівня складності;

евристична – представлена одним завданням підвищеного рівня складності.

Завдання в екзаменаційному білеті розміщені за ступенем складності.

1 завдання – **стереотипне**. Завдання складається з трьох теоретичних питань, направлене на перевірку теоретичних знань з навчальної дисципліни, що вивчається. Максимальна оцінка за кожне теоретичне питання – **1 бал**. Сумарна кількість балів за перше завдання складає **3 бали**.

1 бал – навчальний матеріал засвоєно в повному обсязі, студент дає обґрунтовані, теоретично правильні відповіді на всі питання, демонструє чітко володіння понятійним апаратом, послідовно і логічно викладає матеріал, надає висновки, охайно оформляє роботу;

0,5 бала – при викладенні матеріалу студент демонструє розуміння основних положень матеріалу навчальної дисципліни, але припускається помилок, стикається з труднощами при формулюванні окремих визначень, допускає неохайне оформлення роботи.

2 завдання – стереотипне. Максимальний бал – **2,5 бала** (по **0,5 бала** за кожну правильну відповідь). Завдання надане для перевірки знань термінології з навчальної дисципліни, що вивчається.

3 та 4 завдання – діагностичні. Максимальна оцінка за кожне – **1,5 бала**. Завдання надані для перевірки уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих фінансово-економічних ситуацій, розв'язанні завдань, проведенні розрахунків при їх виконанні. Студенту необхідно продемонструвати володіння методами розрахунку прибутку та рентабельності підприємства, розрахунку показників швидкості грошового обігу, вміння узагальнювати інформацію щодо реалізації продукції (робіт, послуг) у грошовому виразі та робити відповідні висновки, а також володіння навичками щодо розрахунку показників ефективності використання основних фондів, фондівіддачі, фондомісткості, фондоозброєності; розрахунку норм та нормативів оборотних коштів; проведення аналізу платоспроможності та кредитоспроможності підприємства на основі розрахунків відповідних показників; уміння формулювати відповідні висновки.

1,5 бала – виставляється за правильно проведені розрахунки, обґрунтовані, ясно і чітко сформульовані висновки та за охайність у роботі;

1 бал – ставиться, якщо у розрахунках або у висновках допущені несуттєві помилки, допущена деяка неохайність у роботі;

0,5 бала – ставиться при наявності помилок у розрахунках, при відсутності пояснень та висновків, а також при неохайності в роботі.

5 завдання – евристичне. Максимальна оцінка **3,5 бала**. Завдання направлене на перевірку знань, умінь та навичок щодо аналізу й оцінки показників дохідної та видаткової частин державного й місцевих бюджетів, їх складу та структури, аналізу й оцінки показників цільових фондів, їх складу й структури; а також на перевірку вмінь самостійно формувати свою думку та робити відповідні висновки.

3,5 бала ставиться, коли завдання вирішене правильно. Студент демонструє володіння системними знаннями навчального матеріалу,

ефективно їх застосовує для виконання евристичного завдання. Відповідь повна, ґрунтовна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення. Студент проявляє вміння аналізувати інформацію всіх видів, виконувати необхідні розрахунки. Оформлення відповіді охайне.

3 бали ставиться, коли завдання вирішене правильно. Студент в змозі самостійно відтворювати основний навчальний матеріал та використовувати його при виконанні евристичних завдань, визначати основні поняття, аналізувати наведені дані, робити висновки. Відповідь у цілому правильна, логічна та достатньо обґрунтована, але допущені несуттєві помилки. Оформлення відповіді охайне.

2,5 бала – ставиться за часткове вміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних завдань, студент застосовує їх при виконанні завдання в типових умовах, та при відповіді демонструє розуміння основних положень матеріалу навчальної дисципліни, але при наданні відповіді припускається помилок або формулює помилкові висновки. Оформлення відповіді охайне.

2 бали виставляється у разі, коли завдання виконано в цілому правильно, але при цьому студент без достатнього розуміння застосовує навчальний матеріал, припускається суттєвих помилок, стикається з труднощами при аналізі та порівнянні економічних явищ та процесів, обґрунтування не вичерпне, допущені неточності, висновок сформульовано нечітко, або він взагалі відсутній. Оформлення відповіді охайне.

1 бал виставляється у разі, коли студент не опанував значної частини програмного матеріалу, не може правильно виконати завдання, стикається зі значними труднощами при аналізі економічних явищ та процесів. Висновок сформульовано нечітко, або він взагалі відсутній. Оформлення неохайне.

Для виставлення **загальної оцінки (від 1 до 12 балів)** за письмовий іспит **складаються бали** за кожною зі складових білета **та округляється** загальний бал за загальними правилами округлення.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни складається як середня з кількох складових, що враховує оцінки кожного виду контролю (дві оцінки за результатами поточного модульного контролю за роботу протягом семестру та оцінка за результатами іспиту).

Підсумкова оцінка з дисципліни згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів Університету в систему оцінювання за шкалою ECTS конвертується в підсумкову оцінку за шкалою ECTS (табл. 7).

**Переведення показників успішності знань студентів у систему
оцінювання за шкалою ECTS**

Відсоток студентів, які зазвичай успішно досягають відповідної оцінки	Оцінка за шкалою ECTS		Оцінка за бальною шкалою, що використовується в ХНЕУ	Оцінка за національною шкалою
10	відмінне виконання	A	12 – 11	відмінно
25	вище середнього рівня	B	10	
30	взагалі робота правильна, але з певною кількістю помилок	C	9 – 7	добре
25	непогано, але зі значною кількістю недоліків	D	6	задовільно
10	виконання задовольняє мінімальні критерії	E	5 – 4	
–	потрібне повторне перескладання	FX	3	незадовільно
–	повторне вивчення дисципліни	F	2 – 1	

11. Рекомендована література

11.1. Основна

1. Базилевич В. Д. Баластрик Державні фінанси : навч. посібн. / Базилевич В. Д. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Атіна, 2004. – 368 с.
2. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р., № 2542 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 37–38. – 189 с.
3. Василик О. Д. Державні фінанси України : навч. посібн. / Василик О. Д. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 384 с.
4. Василик О. Д. Державні фінанси України : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
5. Гончаров А. Б. Фінансовий менеджмент : навч. посібн. / Гончаров А. Б. – Х. : ВД "ИНЖЭК", 2003. – 240 с.
6. Гриньова В. М. Фінанси підприємств / В. М. Гриньова, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко. – Х. : Вид. ХДЕУ, 2001. – 168 с.

7. Дикань Л. В. Теория финансов курса "Финанси" : конспект лекций / Дикань Л. В. – Х. : Изд. ХДЭУ, 2001. – 60 с.
8. Конституція України. – К. : Вища школа, 1996. – 35 с.
9. Опарін В. М. Фінанси : загальна теорія / Опарін В. М. – К. : КНЕУ, 2001. – 240 с.
10. Прохорова Т. П. Финансы : конспект лекций. Ч. 1 / Прохорова Т. П. – Х. : Изд. ХГЭУ, 2002. – 96 с.
11. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-ХП // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 23. – С. 386–391.
12. Про внесення змін до Закону України "Про державну податкову службу в Україні" : Закон України від 05.02.1998 р. № 83/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 29. – С. 530–546.
13. Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування" : Закон України від 18.02.1997 р. № 77/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 16. – С. 572–579.
14. Про Державне Казначейство України : Указ Президента України від 27.04.1995 р. № 335/95 // Урядовий кур'єр. – 1995. – № 68–69. – С. 3–5.
15. Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-Х11 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – 12 с.
16. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р., № 1058 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – С. 376.
17. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999 р., № 1105 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46–47. – С. 403.
18. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. // Все про бухгалтерський облік. – 1999. – № 4. – С. 2–19.
19. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/ 97 // ВВР. – 1997. – № 2. – С. 6–9.
20. О местных налогах и сборах : Указ Президента Украины // Украинские деловые новости. – 1999. – № 20. – С. 13–16.
21. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 1. – С. 3–5.
22. Про положення про Міністерство фінансів України : Указ Президента України // Офіційний вісник України. – 1999. – № 35. – С. 1–6.
23. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України № 1045-ХІУ від 15.09.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 38. – С. 2–19.

24. Про рахункову палату Верховної Ради України : Закон України від 11.07.1996 р. № 315/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 43. – С. 604–621.

25. Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування : Закон України від 11.01.2001 р., № 2213 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – 47 с.

26. Про цінні папери і фондову біржу : Закон України від 18.06.1991 р. № 1201-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – С. 234–239.

27. Фінанси : навч. посібн. для самостійного вивчення дисципліни / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн та ін. – 2-ге видання, перероблене і доповнене. – К. : КНЕУ, 2003. – 386 с.

28. Фінанси (теоретичні основи) : підручник / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін. ; під кер. і за наук. ред. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожая. – К. : МАУП, 2002. – 208 с.

29. Юрій С. І. Бюджетна система України / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К. : НІОС, 2000. – 400 с.

11.2. Додаткова

30. Александрова М. М. Гроші. Фінанси. Кредит : навч.-метод. посібн. / М. М. Александрова, С. О. Маслова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : ЦУЛ, 2002. – 336 с.

31. Александрова М. М. Страхування : навч.-метод. посібн. / Александрова М. М. – К. : ЦУЛ, 2002. – 208 с.

32. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті / Андрущенко В. Л. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.

33. Аранчій В. І. Фінанси підприємств : навч. посібн. / Аранчій В. І. – К. : ВД "Професіонал", 2004. – 304 с.

34. Балабанов А. И. Финансы : учебн. пособ. для студ. эконом. вузов / А. И. Балабанов, И. Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2002. – 190 с.

35. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: 2-х т. / Бланк И. А. – К. : Ника-Центр, 1999. – 512 с.

36. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії. Вступ до фінансової науки / Бланкарт Шарль. – К. : Либідь. – 654 с.

37. Боди Э. Финансы : учебн. пособ. / Эви Боди, Роберт Мертон ; [пер. с англ. В. А. Кравченко]. – М. : Изд. дом "Вильямс", 2000. – 592 с.

38. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник для екон. спец. вищ. закладів освіти / Василик О. Д. – К. : ТОВ "НІОС", 2000. – 416 с.

39. Державні фінанси: теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі / за ред. Юрая Немиця ; пер. з англ. – К. : Основа, 1998. – 542 с.

40. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 1 / ред. кол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.
41. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / ред. кол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 848 с.
42. Моляков Д. С. Теория финансов предприятий : учебн. пособ. / Д. С. Моляков, Е. И. Шохин. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 112 с.
43. Нікбахт Е. Фінанси / Нікбахт Е., Гропеллі А. ; [пер. з англ. В. Овсієнка, В. Мусієнка]. – К. : Основа, 1993. – 382 с.
44. Сабіна Н. В. Фінансовий ринок : конспект лекцій для спец. 7.050104 всіх форм навчання / Сабіна Н. В. – Х. : ХДЕУ, 2004. – 92 с.
45. Фінанси: вишкіл студії : навч. посібн. / за ред., докт. екон. наук, проф. Юрій С. І. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 358 с.
46. Финансы и кредит : учебник / под ред. М. В. Романовского, Г. Н. Белоглазовой. – М. : Юрайт, 2004. – 574 с.
47. Финансы и кредит: Экзаменационные ответы / под ред. А. П. Ковалева. – Ростов н/Д : Феникс, 2003. – 442 с.
48. Фінанси підприємств / за ред. Поддєрьогіна А. М. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.
49. Финансы : учебник / под ред. Романовского М. В., Врублевской О. В., Сабанти Б. М. – М. : Перспектива, 2000. – 520 с.
50. Худолій Л. М. Теорія фінансів : навч.-метод. посібн. / Худолій Л. М. – К. : Європ. ун-т, 2003. – 166 с.
51. Шуляк П. Н. Финансы : учебн. пособ. (с применением структурно-логических схем) / П. Н. Шуляк, Н. П. Белотелова. – 3-е издание, испр. и доп. – М. : Издательско-торговая корпорация "Дашков и К°", 2002. – 455 с.

14.3. Ресурси мережі Інтернет

52. ЛигаБизнесИнформ . – Режим доступа : www.liga.net.
53. Налоги и бухгалтерский учет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.basa.tav.kharkov.ua.
54. Нормативные акты Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.nau.kiev.ua.
55. Право. Украина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.legal.com.ua/cgi-bin/matrix.cgi/pravo.html.
56. Сервер Верховной Рады Украины. – Режим доступа : www.rada.gov.ua.
57. Украинское право [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ukrpravo.com.

Зміст

Вступ	3
1. Кваліфікаційні вимоги до студентів	5
2. Тематичний план навчальної дисципліни	6
3. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами	8
4. Плани лекцій	14
5. Плани семінарських (практичних) занять	16
6. Самостійна робота студентів	23
7. Контрольні запитання для самодіагностики	36
8. Індивідуально-консультативна робота	45
9. Методики активізації процесу навчання	45
10. Система поточного та підсумкового контролю знань студентів	47
11. Рекомендована література	55
11.1. Основна	55
11.2. Додаткова	57
11.3. Ресурси мережі Інтернет	58

